



Sygn. akt I PSKP 29/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 maja 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Staryk (przewodniczący)

SSN Leszek Bielecki

SSN Zbigniew Korzeniowski (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Stowarzyszenia „T.” z siedzibą w P. działającego na rzecz
R. L.

przeciwko X. Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w P. (poprzednio N. Spółka
z ograniczoną odpowiedzialnością w Ł.)

o ryczałty za noclegi,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń

Spółecznych w dniu 11 maja 2021 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy
i Ubezpieczeń Spółecznych w Ł.

z dnia 6 marca 2019 r., sygn. akt VIII Pa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Okręgowemu w Ł. do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy w W. wyrokiem z 10 marca 2016 r. uwzględnił w części powództwo Stowarzyszenia T. z siedzibą w P., działającego na rzecz pracownika R.L. i zasądził od pozwanego pracodawcy X. sp. z o.o. z siedzibą w P. świadczenia z tytułu ryczałtów za noclegi z odsetkami i kosztami zastępstwa procesowego na rzecz Stowarzyszenia.

Obie strony wniosły apelacje.

Pozwany zarzucił naruszenie prawa materialnego i procesowego, kwestionując zasadność powództwa. Ponadto, iż powód – Stowarzyszenie T. nie posiada wymaganej zdolności do występowania w sprawie. Szereg zarzutów dotyczących braku tej zdolności łączył z naruszeniem przepisów: art. 173, 178 § 1 Konstytucji oraz art. 1 § 2 prawa o ustroju sądów powszechnych, art. 2 i art. 199 § 1 pkt 3 k.p.c., art. 8 k.p.c., art. 462 k.p.c. i art. 5 k.c., art. 379 pkt 2 k.p.c. i art. 5 k.c. Pozwany wniósł o zmianę wyroku i oddalenie powództwa w całości.

Powodowe Stowarzyszenie wniosło o uwzględnienie powództwa w pozostałym zakresie.

Sąd Okręgowy w Ł. wyrokiem z 6 marca 2019 r. uwzględnił apelację pozwanego w części zarzucającej brak zdolności procesowej powoda i dlatego zmienił wyrok Sądu Rejonowego i oddalił powództwo oraz oddalił apelację powoda, orzekając o kosztach procesu.

Sąd Okręgowy stwierdził brak zdolności procesowej czynnej powoda i to stanowiło podstawę orzeczenia reformatoryjnego, oddalającego powództwo oraz oddalającego apelację powoda. W ocenie Sądu Stowarzyszenie T. w P. nie spełniło warunku podstawowego, czyli nieprowadzenia przez organizację pozarządową działalności gospodarczej (art. 8, art. 61 i 462 k.p.c.). Ocena dopuszczalności działania organizacji pozarządowej należy do sądu orzekającego. Zapadł wyrok karny, stwierdzający popełnienie przestępstwa przez E.W. prezes zarządu Stowarzyszenia T., w związku z faktem rzeczywistego prowadzenia działalności gospodarczej przez to Stowarzyszenie. Ustalenia wydanego w postępowaniu karnym prawomocnego wyroku skazującego co do popełnienia przestępstwa wiążą sąd w postępowaniu cywilnym. Istota mocy wiążącej wyroków karnych wyrażona w

art. 11 k.p.c. oznacza, że sąd rozpoznający sprawę cywilną musi przyjąć, iż skazany popełnił przestępstwo przypisane mu wyrokiem karnym.

W prawomocnym wyroku karnym skazującym z 14 sierpnia 2018 r., III K (...), Sąd Rejonowy w P., stwierdził, że E. W. jako prezes zarządu Stowarzyszenia T. popełniła przestępstwo w nim wskazane nie prowadząc i dopuszczając do nieprowadzenia od stycznia 2010 r. do 21 grudnia 2016 r. ksiąg rachunkowych tego podmiotu, który faktycznie prowadził działalność gospodarczą. Ustalenie co do prowadzenia działalności przez Stowarzyszenie T. od stycznia 2010 r. wiąże Sąd orzekający i skutkuje uznaniem, że organizacja ta nie jest uprawniona do brania udziału w postępowaniu. Wobec prowadzenia działalności gospodarczej Stowarzyszenie nie ma legitymacji procesowej czynnej, co uzasadnia uwzględnienie apelacji pozwanego. Sąd drugiej instancji nie jest uprawniony do merytorycznego rozpoznania apelacji w sytuacji, gdy organizacja reprezentująca pracownika, z uwagi na prowadzenie działalności gospodarczej, w ogóle nie jest uprawniona do występowania z roszczeniem po stronie powodowej. Konsekwentnie powództwo i apelacja zostały oddalone.

W skardze kasacyjnej zarzucono naruszenie przepisów postępowania:

- a) art. 391 § 1 w związku z art. 8 k.p.c. poprzez uznanie, że powodowa organizacja pozarządowa nie ma legitymacji czynnej do występowania w sprawie, w sytuacji gdy: - z jej zadań statutowych nie wynika, aby prowadziła działalność gospodarczą; - Sąd nie ustalił, czy prowadzona działalność gospodarcza jest działalnością główną; - Sąd w dniu wyrokowania uznał, że powodowa organizacja pozarządowa prowadzi działalność gospodarczą, pomimo tego, że z treści przywołanego przez niego dowodu wynika, iż działalność ta miała być prowadzona do grudnia 2016 r. (zarzut powiązany z zarzutem naruszenia art. 316 § 1 k.p.c.);
- b) art. 391 § 1 w związku z art. 217 § 1, w związku z art. 227 i w związku z art. 11 zd. 2 k.p.c. poprzez pominięcie wniosku dowodowego strony powodowej o przeprowadzenie dowodów z dokumentów znajdujących się w aktach sprawy III K (...) – na okoliczność nieprowadzenia przez powodowe stowarzyszenie działalności gospodarczej i tym samym uniemożliwienie stronie powodowej jako osobie nie będącej oskarżonym w sprawie o sygn. akt III K (...) przedstawienia dowodów potwierdzających fakt nieprowadzenia przez nią działalności gospodarczej oraz

wskazania, że w aktach sprawy o sygn. akt III K (...) brak jest dowodów potwierdzających prowadzenie takiej działalności.

We wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania wskazano na potrzebę wykładni art. 8 k.p.c., wywołującego rozbieżności w orzecnictwie sądów czego przykładem jest zaskarżony wyrok, postanowienie Sądu Apelacyjnego w (...) z 19 marca 2018 r., III APz (...)18 i postanowienie Sądu Apelacyjnego w (...) z 3 lutego 2016 r., III APz (...)15 – w zakresie tego co ma decydujące znaczenie przy badaniu legitymacji czynnej organizacji pozarządowej, czy są to zadania statutowe, czy ustalenia poczynione przez Sąd rozpoznający sprawę, a dotyczące faktycznej działalności organizacji pozarządowej oraz czy sąd cywilny ma kognicję do badania, czy działalność stowarzyszenia jest niezgodna z prawem lub narusza postanowienia statutu? Ponadto w sprawie istnieje istotne zagadnienie prawne – potrzeba udzielenia odpowiedzi na pytania: czy w świetle brzmienia art. 8 k.p.c. – organizacja pozarządowa, aby mieć legitymację czynną nie może prowadzić żadnej działalności gospodarczej, nawet w przypadku, gdy działalność ta nie jest jej działalnością główną? – organizacja pozarządowa winna spełniać warunki przewidziane w art. 8 k.p.c. w okresie trwania całego sporu, czy tylko w czasie wyrokowania (art. 316 § 1 k.p.c.)?

Powód wniósł o uchylenie wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Pozwany wniósł o oddalenie skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty skargi kasacyjnej uzasadniają uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Dwie zasadnicze kwestie wyznacza podstawa zaskarżonego wyroku i zarzuty skargi.

Pierwszą można ująć w stwierdzeniu, że wyrok Sądu drugiej instancji zdominował wyrok karny, który ma przesądzać, że powód nie ma legitymacji czynnej, bowiem prowadził działalność gospodarczą.

Rzecz jednak w tym, iż w postępowaniu karnym skazana została E. W. a nie powód - Stowarzyszenie T. w P. Już to wysoce wątpliwym czyni ustalenie poczynione na podstawie wyroku karnego, że powód prowadził działalność gospodarczą.

Związanie z art. 11 k.p.c. stanowi wyjątek w procedurze cywilnej. Obejmuje osobę skazaną za określony czyn opisany w ustawie karnej. W pozostałym zakresie Sąd w sprawie cywilnej samodzielnie ustala stan faktyczny i suwerennie stosuje prawo. Sąd Okręgowy poprzestał na wyroku Sądu karnego, co nie musi być wystarczające do stwierdzenia, że Stowarzyszenie prowadziło działalność gospodarczą. Wyrok karny dotyczy osoby fizycznej a nie Stowarzyszenia. Dalszy stan faktyczny, czyli wykraczający ponad wymagany dla przestępstwa, nawet opisany w sentencji wyroku karnego, nie wiąże wprost z mocy art. 11 k.p.c. w postępowaniu cywilnym.

Problem legitymacji czynnej powoda wymaga zatem samodzielnego ustalenia.

Badanie dotyczy nie tego czy E. W. popełniła przestępstwo, lecz tego czy Stowarzyszenie prowadziło działalność gospodarczą (art. 8 k.p.c.). Ta ostatnia kwestia nie była przedmiotem osądu w sprawie karnej. Rozróżnienie to ma znaczenie, gdyż ustawowe związanie wynikające z art. 11 k.p.c. odnosi się do przestępstwa osoby fizycznej. Już tylko to może wstępnie tłumaczyć brak kolizji orzeczeń wskazywanych w skardze kasacyjnej – wyrok Sąd Rejonowy w P. z 14 sierpnia 2018 r. w sprawie karnej o sygn. III K (...) i z drugiej strony postanowienie Sądu Okręgowego w P. z 18 października 2018 r. o sygn. X Gz (...). Tym postanowieniem (k. 1864 akt) Sąd Okręgowy w P. uchylił postanowienie Sądu Rejonowego o wymierzeniu grzywny R. W. W uzasadnieniu stwierdził, iż Sąd Rejonowy niewłaściwie przyjął, że zgromadzony w sprawie materiał dowodowy dawał podstawy do uznania, iż Stowarzyszenie faktycznie prowadziło działalność gospodarczą. Nie świadczy o tym treść orzeczeń sądowych w zakresie zasądzonych na rzecz Stowarzyszenia zwrotów kosztów zastępstwa procesowego, bo pełnomocnicy byli uprawnieni do pobierania i zaliczenia zasądzonych kosztów na należne im wynagrodzenia z tytułu prowadzonych spraw. Sąd Okręgowy, wskazując wprost na art. 8 k.p.c., zauważył, że korzystanie przez Stowarzyszenie z

kompetencji, które przysługują mu z mocy art. 8 k.p.c., art. 462 k.p.c., a nadto zgodnie z zasadami statutowymi, nie może automatycznie przesądzać o prowadzeniu działalności gospodarczej. W przeciwnym razie wszystkie organizacje pozarządowe, które w ramach swoich zadań statutowych wytaczają powództwa na rzecz określonych osób fizycznych, musiałyby podlegać odrębnemu wpisowi do rejestru przedsiębiorców co przeczyłoby *ratio legis* art. 8 k.p.c. Jednocześnie brak udokumentowania powyższej działalności może skutkować co najwyżej odpowiedzialnością karno-skarbową osób upoważnionych do reprezentacji stowarzyszenia. Ewentualne niedopełnienie obowiązków księgowych nie daje podstaw do formułowania wniosku co do prowadzenia działalności gospodarczej (...). Dalej Sąd Okręgowy podał, iż z materiału nie wynika, aby pracownicy uiszczali Stowarzyszeniu jakieś środki pieniężne lub inne korzyści materialne w zamian za wytaczanie przez to Stowarzyszenie powództw na ich rzecz. Skoro uzupełnienie postępowania dowodowego w zakresie zmierzającym do wyjaśnienia relacji majątkowych między Stowarzyszeniem a pracownikami, na rzecz których zostały wytoczone powództwa oraz relacji między Stowarzyszeniem, pracownikami oraz działającymi w ich imieniu pełnomocnikami, nie dostarczyło dowodów na to, że funkcjonowanie Stowarzyszenia polega na prowadzeniu działalności zarobkowej, to nie można było przyjąć, iż na zarządzie Stowarzyszenia spoczywa obowiązek złożenia wniosku o wpis do rejestru przedsiębiorców, a w konsekwencji niezasadnym było nałożenie grzywny na członków zarządu Stowarzyszenia za niewykonanie przedmiotowego obowiązku.

Nie powinna też budzić wątpliwości treść wyroku karnego z 14 sierpnia 2018 r., III K (...). Jednak w objętym skargą kasacyjną wyroku Sąd Okręgowy nie wskazał i nie wykazał, iżby ustawowe znamiona przestępstw z wyroku karnego obejmowały działalność gospodarczą Stowarzyszenia (chodzi o art. 60 § 1 i § 3 k.k.s., art. 77 ustawy z 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 300 § 3 k.k. w zw. z art. 300 § 1 k.k. i art. 302 § 1 k.k.). Z tej perspektywy można też określić zakres osądu karnego, że „podmiot” faktycznie prowadził działalność gospodarczą. Już wyżej wskazano, iż w aspekcie związania wynikającego z art. 11 k.p.c. moc wyroku karnego dotyczy skazania osoby fizycznej.

Moc wiążąca wyroków karnych została wprowadzona dla uniknięcia możliwości wydawania na podstawie tych samych stanów faktycznych różnych orzeczeń w sprawach cywilnych i karnych (wyrok Sądu Najwyższego z 8 stycznia 2004 r., I CK 137/03). W orzecznictwie Sądu Najwyższego akcentuje się konieczność traktowania art. 11 k.p.c., ustanawiającego związanie sądu cywilnego ustaleniami prawomocnego wyroku skazującego co do popełnienia przestępstwa, jako normy szczególnej, będącej wyjątkiem od zasady swobodnej oceny dowodów i poczynionych w wyniku tej oceny ustaleń sądu cywilnego (wyrok z 20 lipca 2007 r., I CSK 105/07,). Z utrwalonego orzecznictwa Sądu Najwyższego wynika jednocześnie, że sąd cywilny wiązą tylko zawarte w sentencji wyroku karnego skazującego ustalenia okoliczności dotyczące osoby sprawcy czynu przypisanego oskarżonemu i przedmiotu przestępstwa (orzeczenie Sądu Najwyższego z 18 maja 1965 r., I PR 130/63, wyrok z 8 stycznia 2004 r., I CK 137/03, postanowienie z 28 sierpnia 2002 r., II UK 41/02) – wyrok Sądu Najwyższego z 3 lipca 2013 r., I PK 277/12 (por. też wyroki: z 24 marca 2010 r., V CSK 310/09; z 17 czerwca 2005 r., III CK 642/04; z 2 grudnia 1971 r., II CR 529/71).

W takiej sytuacji zasadny jest zarzut procesowy skargi o niezasadnym pominięciu dowodu z dokumentów w aktach sprawy karnej. Tym bardziej wobec następującej treści skargi kasacyjnej – *„Oczywistym i niezaprzeczalnym jest, że z przywołanego przez Sąd Okręgowy wyroku Sądu Rejonowego w P. Wydział III Karny wydanego w sprawie sygn. akt III K (...) wynika, że w okresie od stycznia 2010 r. do 21 grudnia 2016 r. powodowe stowarzyszenie prowadziło działalność gospodarczą”*. Ujawnia się tu pewien dysonans w argumentacji i pytanie czy ta treść wskazuje na przyznanie faktu przez powoda? Wydaje się, że nie stanowi to uznania zarzutu przeciwnego i przyznania faktu prowadzenia działalności gospodarczej, którą ma na uwadze art. 8 k.p.c., gdyż byłoby sprzeczne z zarzutem skargi o naruszeniu tego przepisu. Ponadto i przede wszystkim byłoby sprzeczne z zarzutem procesowym skargi, który zmierza do wykazania z pomocą dokumentów w sprawie karnej, że Stowarzyszenie nie prowadziło działalności gospodarczej, niezależnie od zarzutu naruszenia art. 316 § 1 k.p.c.

Stwierdzenie braku legitymacji czynnej po stronie powoda zakończyło sprawę oddaleniem powództwa i apelacji, czyli rozstrzygnięciem merytorycznym. W

sprawie nie stwierdzono nieważności postępowania ze względu na brak legitymacji procesowej (nie odrzucono pozwu – art. 199 § 1 pkt 3 k.p.c. i Sąd drugiej instancji nie zniósł postępowania – art. 386 § 2 k.p.c.).

Legitymację materialną, a więc również sądową i procesową ma pracownik w sprawie o należne mu świadczenie. Pracownik, pomijając jego zgodę, nie decyduje o legitymacji procesowej organizacji pozarządowej. O legitymacji tej decyduje ustawodawca (art. 8, art. 61, art. 462 k.p.c.). Organizacja pozarządowa nie ma własnej legitymacji materialnej. Ma szczególną legitymację procesową określoną w ustawie, a która staje się aktualna w indywidualnej sprawie tylko za zgodą osoby, która pozwala wytoczyć powództwo na jej rzecz. W takim przypadku organizacja pozarządowa ma zdolność procesową i może działać na rzecz uprawnionego. Konsekwentnie, skoro organizacja pozarządowa w sytuacji opisanej w ustawie ma zdolność procesową, to nie można odmówić jej również zdolności sądowej (trudno przyjąć zdolność procesową bez zdolności sądowej).

Odróżnić zatem należy podmiotowość i zakres działania organizacji pozarządowej w procesie cywilnym od związania wynikającego z wyroku karnego na podstawie art. 11 k.p.c.

W aspekcie zdolności procesowej powoda w tej sprawie *prima facie* nie można by poprzestać na sprawdzeniu, czy zadanie statutowe Stowarzyszenia nie polega na prowadzeniu działalności gospodarczej (art. 8 k.p.c.). Zgodnie z § 28 ust. 1 statutu (w aktach sprawy) Stowarzyszenie nie prowadzi działalności gospodarczej. Nie byłoby to wystarczające, gdyż sam zapis w statucie (rejestrze) nie musi składać się na przesłankę (warunek negatywny albo pozytywny) wszczęcia i prowadzenia sprawy na rzecz obywatela. Znaczenie ma rzeczywiste prowadzenie działalności gospodarczej - co należy do sfery faktów - o skali, zakresie, przedmiocie oraz cechach działalności gospodarczej ujmowanej w prawie powszechnym. Oznacza to, że legitymację procesową organizacji pozarządowej wyklucza prowadzenie działalności gospodarczej tak rozumianej. Zapis w statucie czy rejestrze może być źródłem (podstawą) domniemania faktycznego lub prawnego, co nie wyklucza innych ustaleń i ocen sądu powszechnego. Należy też mieć na uwadze, iż nie można wymagać od organizacji pozarządowej (także stowarzyszenia), iżby nie prowadziła żadnej działalności. Nie należy pomijać

regulacji ustawy z 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, która odnosi się także do stowarzyszeń jako organizacji pozarządowych i uwzględnia działalność pożytku publicznego (nieodpłatną i odpłatną) oraz działalność gospodarczą.

Nie ma ustawowej egzemplifikacji organizacji pozarządowych, które „zastąpiły” organizacje społeczne działające na podstawie poprzedniej treści art. 8 k.p.c. Z uzasadnienia projektu ustawy zmieniającej ten przepis wynika, iż zmiana miała na uwadze szersze pojęcie organizacji pozarządowych.

Tak szeroki zakres podmiotowy ogranicza jednak przesłanka negatywna, czyli wyłączenie wynikające z prowadzenia działalności gospodarczej. Wyłączenie to pozwala na dwa wnioski. Pierwszy to stwierdzenie, że nie chodzi o wszelką działalność, lecz tylko o działalność gospodarczą. Drugi, wynikający też z pierwszego, to stwierdzenie, że działalność gospodarcza powinna być głównym przedmiotem działalności organizacji pozarządowej. Prowadzi to zatem do działalności gospodarczej w prawnym a nie potocznym rozumieniu, czyli zdefiniowanej w prawie powszechnym (ustawa z 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, ustawa z 6 marca 2018 r. Prawo przedsiębiorców). Na tle poprzedniego ograniczenia liczby (*numerus clausus*) organizacji społecznych (art. 61 k.p.c.) obecna formuła udziału organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym jest szeroka (art. 8 k.p.c.).

Organizacja pozarządowa (stowarzyszenie), która nie prowadzi działalności gospodarczej, ma legitymację procesową na podstawie przepisów prawa procesowego (art. 8, art. 61, art. 462 k.p.c.) i zgody uprawnionego pracownika oraz w zakresie prawa materialnego leżącego u podstaw jego roszczenia.

2. Druga kwestia to pytanie czy i w jakim zakresie organizacja pozarządowa może prowadzić działalność inną niż działalność gospodarczą, którą ma na uwadze art. 8 k.p.c., aby nie utracić legitymacji procesowej na podstawie tej regulacji. Nie można nie dostrzec, że apelacja pozwanego odmawia powodowi prawa do korzystania z tej regulacji, stawiając szersze zarzuty niż tylko oparte na związaniu procesowym wynikającym z wyroku karnego (art. 11 k.p.c.). Do zarzutów tych nie odniósł się Sąd Okręgowy w tej sprawie. Nie może rozpoznać ich Sąd Najwyższy, gdyż rozpoznanie zarzutów apelacji oraz sprawy należy do Sądu powszechnego

(art. 378 § 1 k.p.c.). Sąd Najwyższy rozpoznaje jedynie skargę kasacyjną w granicach zarzutów jej podstaw, które odnoszą się do podstawy rozstrzygnięcia sądu drugiej instancji (art. 398¹ § 1 k.p.c. w zw. z art. 398³ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c., art. 398¹³ § 1 k.p.c.).

Uprawnione są zatem następujące tezy końcowe:

1. Związanie z art. 11 k.p.c. stanowi wyjątek w procedurze cywilnej. Obejmuje osobę skazaną za określony czyn opisany w ustawie karnej. W pozostałym zakresie sąd w sprawie cywilnej samodzielnie ustala stan faktyczny i suwerennie stosuje prawo.

2. Organizacja pozarządowa (stowarzyszenie), która nie prowadzi działalności gospodarczej, ma legitymację procesową na podstawie przepisów prawa procesowego (art. 8, art. 61, art. 462 k.p.c.) i zgody uprawnionego pracownika oraz w zakresie prawa materialnego leżącego u podstaw jego roszczenia.

Z motywów orzeczonego jak w sentencji (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ k.p.c.).